

ČASOPISNI NADNASLOVI V SODOBNIH SLOVENSKIH DNEVNIKIH (Tipološka razvrstitev)

Dosedanjo tipologijo časopisnih nadnaslovov, omejeno preveč na dnevnik Delo, je obvladovala formalna (orientacijska) vloga nadnaslovov. Pritegnitev gradiva iz dnevnikov Dnevnik in Večer izpolnjuje razvrstitev nadnaslovov, tj. povečuje število tipov za še en tip, kjer je nadnaslov sestavina naslova (naslovnega bloka) in ima poročevalsko, pridobivalno vlogo.

In the previous classification of newspaper overlines, which was restricted to the Ljubljana daily *Delo*, a formal (orienting) function predominated. Drawing upon material from (the Ljubljana daily) *Dnevnik* and (the Maribor daily) *Večer* made it possible to enhance the classification of overlines, resulting in a new formulation, according to which the overline is a component of the title block and has a reportorial, appeal function.

Nadnaslovi so bili v okviru tipologije časopisnih naslovov že obravnavani (Korošec 1977: 41–47). Bilo je opozorjeno (27), da tipološki prikaz, narejen predvsem na gradivu iz dnevnika Delo, ni popoln, in čeprav se stanje v grobem ujema s stanjem v (ljubljskem) Dnevniku in (mariborskem) Večer, je treba veljavno sistematizacijo narediti na gradivu tudi iz teh dveh dnevnikov. S pritegnitvijo tega gradiva in ponovno analizo dosedanje tipološke razvrstitve (ki od izida do danes žal ni bila deležna kritične presoje in pripomb) je tukaj predstavljena tipologija popolnejša in jo je zdaj možno šteti za tipologijo nadnaslovov v slovenskem dnevniškem pisnem poročevalstvu, v mnogočem pa se ujema s tipološkimi značilnostmi nadnaslovov v jugoslovanskih in zahodnoevropskih dnevnikih.

Nadnaslovi so med časopisnimi naslovi najtežje določljiva kategorija. To je bilo rečeno že pri obravnavi gradiva, skoraj v celoti omejenega na dnevnik Delo (D). Analiza pa je še težavnejša, ko upoštevamo nadnaslove iz Dnevnika (Dn) in Večera (V), prav ti pa v rabo nadnaslovov vnašajo precejšnjo pestrost. Dosedanja tipološka razvrstitev je že glede t. i. tehničnih naslovov (kamor spadajo poleg nadnaslovov še podnaslovi in mednaslovi) sploh omahovala, ali naj jih šteje k pravim naslovom ali kot samostojno kategorijo ob osnovni delitvi na prave in neprave naslove.

V okviru dosedanjega pojmovanja so tehnični naslovi zajemali dva vidika: časopisno-tehničnega in vsebinskega. Prvi vidik je pomenil njihovo mesto v naslovju¹ ali besedilu, drugi pa njihovo vsebinsko odvisnost oz. neodvisnost od neposrednega okolja ter njihove notranje značilnosti. Ker so se tako pojmovani tehnični naslovi delno pokrivali s pravimi naslovi, npr. v eni definicijski prvini časopisnih naslovov, tj. en naslov – eno zaključeno besedilo (nadaslovi), ali pa prav te značilnosti niso imeli (mednaslovi), se je bilo težko odločiti o tem, kam spadajo. Ta negotovost je bila najbolj izrazita pri nadnaslovih. O njihovi uvrstitvi je

¹ Mojemu pojmovanju naslovja (Korošec 1977: 28) je blizu pojmovanje Macháčkove (1985: 216). Avtorica uporablja poimenovanje *naslovni blok*. Posveča mu zelo površno pozornost.

odločal odgovor na vprašanje, ali so sestavina naslovja ali niso. Za uvrstitev v naslovje je govorila definicijska prvina »En naslov – eno zaključeno besedilo«, proti pa, da niso nujna sestavina naslovja (kot podnaslovi) in da ne izpolnjujejo določila iz definicije pravih naslovov, tj. ne nanašajo se (vsaj vsi ne) na vsebino, ki jo naslavljajo, ampak usmerjajo na področje oz. tematiko besedila v najširšem pomenu besede, tako da je njihova vloga predvsem orientacijska. To je sicer ustrezalo nadnaslovom v gradivu iz Dela, pritegnitev obsežnega gradiva iz Večera (predvsem letnik 1984) in Dnevnika (predvsem 1989) pa je morala vplivati na spremembo tipološke razporeditve. V teh dveh dnevnikih je orientacijska vloga nadnaslovov bistveno manjša, v ospredju pa je vloga, ki jo imajo nadnaslovi kot izrazita sestavina naslovja. Tu nastopajo na straneh s paginalnimi (straničnimi) naslovi (npr. Doma in po svetu, Dnevne novice). Za primerjavo je pritegnjeno tudi novejšo gradivo iz Kmečkega glasa.

Nova tipološka razporeditev zato nadnaslove obravnava v okviru naslovja. Posledice za tipologijo so naslednje:

(a) Povečanje števila tipov nadnaslovov od dosedanjih pet na šest tipov.

(b) Povečan pomen naslovja kot sorazmerno zaključene sporočajske enote znotraj besedil časopisnih žanrov, s čimer je poudarjen eden od načinov sprejemanja časopisnih sporočil, hkrati pa tudi pridobivalna vloga naslovja kot sporočajske enote časopisa. – Dosedanja dvovrstna delitev naslovij na polna in enostolpčna se tako razširi na štiri vrste, in sicer na veliko, polno, malo in enostolpčno naslovje. Veliko naslovje zajema enote nadnaslovov, veliki naslov, podnaslov(e) in sinopsis, polno naslovje zajema veliki naslov, podnaslov(e) in sinopsis, malo naslovje zajema nadnaslov, veliki naslov in podnaslov(e), enostolpčno naslovje pa veliki naslov in podnaslov.

(c) Prerazporeditev celotne tipologije časopisnih naslovov je sedaj taka: Upoštevaje definicijske prvine naslovov »En naslov – eno zaključeno besedilo« proti »En naslov – več besedil« deli naslove na prave in neprave. Pri pravih se za delitev na nižji ravni pritegne odgovor na vprašanje, ali je naslov sestavina naslovja ali ni. Naslovi naslovja so nadnaslov, veliki naslov in podnaslov, brez naslovja pa so mali naslov, mednaslov, polnaslov in panaslov. Nepravi naslovi so paginalni in rubrični (predstavitev in določitev posameznih tipov je pri Korošec 1977: 21–54).

Raba nadnaslovov (v manjši meri tudi velikih naslovov) v slovenskem pisnem poročevalstvu sedanjega obdobja² ni enotna jezikovnostilna kategorija, če »enotnost« razumemo takole: V jezikovnostilnem inventarju slovenskega jezika obstaja ena, od ostalih razlikujoča se kategorija (npr. nadnaslov), ki jo glede na isti sporočajski in poročevalski namen uporablja celotno slovensko poročevalstvo. Tako ima »svoje« vrste nadnaslov Delo, spet svoje tipične pa Dnevnik in Večer. Pritegnitev novejšega primerjalnega gradiva iz Dela pa poleg omenjene neenotnosti kaže tudi na spreminjanje položaja nadnaslovov in s tem na neustaljenost (ter manjšo stopnjo pričakovani posameznega tipa nadnaslova pri bralcih), ki je pri

² Naslovi teleteksta še niso bili deležni tipološke raziskave, a je gotovo, da je tu tipološka razčlenjenost omejena.

Dnevniku in Večer u ni (bilo) opaziti. V letih 1970–1974, ko je nastajalo gradivo za prvotno tipološko razvrstitev nadnaslovov, so bili le-ti značilni za t. i. sobotno prilogo, kjer so večinoma nadomeščali stranično razporeditev besedil po posameznih straneh. Ta, nekako »tehnična« vloga nadnaslovov se je zdela primerna glede na to, da sobotna priloga nima naslovov za strani. Z večanjem ponudbe, ki je pomenilo vsebinsko bogatitev časopisa Delo, so se nadnaslovi širili v priloge drugih dnevo v, zlasti v torkovo in četrtkovo, od tod pa tudi na posamezne strani s straničnimi naslovi, kjer pa so zgubili svoje prvotne tipološke značilnosti dosedanjih prvih štirih tipov. Nekateri so s tem zgubili svojo tipološko »čistost«, tako da se kažejo kot rubrični naslovi.³

Tako imamo v sobotni prilogi iz leta 1989 (25. 11.) nadnaslove, ki izkazujejo tipološko kontinuiteto iz let 1970–74 (zgledi so razvrščeni po novi tipologiji):

Tip 1

- (1) Nn (nadaslov) *VIPA VSKA (AVTO)CESTA*
N (naslov) *Ko sta obe alternativ i »nesprejemljivi«* (24)
- (2) Nn *REFERENDUM O UKINITVI VOJSKE*
N *Švica brez vojske* (24)

Tip 2

- (3) Nn *BRITANCI IN EVROPA*
N *Ali Britanija lahko zmaga?* (26)
- (4) Nn *TUJA VLAGANJA V SLOVENIJI*
N *Tujci nas še otipavajo* (24)

Tip 3

- (5) Nn *ALENKA PUHAR: POLJSKA PO POSILSTVU*
N *Vloga smeha v razvoju kontrarevolucije* (5)

Tip 4

- (6) Nn *OB PREDLOGU O NOVI ORGANIZIRANOSTI KULTURE*
N *Nihil de nobis sine nobis* (28)
 - (7) Nn *IZ SPOMINOV BOŽIDARJA JAKCA*
N *Ostalo je le razočaranje* (27)
- So tudi nadnaslovi, ki so kombinancija z rubričnimi naslovi:
- (8) Nn *TEMA DNEVA: MAKDEONIJA NA RAZPOTJU*
N *Zadnji vlak za Skopje* (19)

To stanje se brez bistvenih razlik kaže v četrtkovi prilogi Dela s paginalnim naslovom Književni listi, ki pa je vsebinsko precej heterogena, tako da kljub paginalnemu naslovu besedila na neki način rabijo orientacijske nadnaslove. Ta čas se ti nadnaslovi ločijo od nadnaslovov v sobotni prilogi tudi s tem, da niso natisnjeni z verzalkami (npr. Delo 7. 12. 1989):

³ Tu ne gre za željo po preprostosti, neproblematičnosti stilnih pojavov v časopisju, da bi jih bilo možno brez ostanka lepo spraviti v tipološke predalčke, ampak za načelo, da jih ravno (ali skoraj izključno) tukaj ni mogoče šteti za poljubne in brez ozira na stanje v določenem trenutku, ki je posledica razvoja in je stvar splošnega vedenja, utrjenega v konvenciji in pri naslovnikih tudi pričakovanega.

Tip 1

- (9) Nn *Družboslovno raziskovanje*
 N *Zvestno angažirana knjiga o moderni mladinskosti* (4)

Tip 3

- (10) Nn *Boris Paternu* (2)
 N *Bartolov roman »Alamut«* (4)

Tip 4

- (11) Nn *Po pisateljskem srečanju na Hrvaškem*
 N *Minuli teden slovenske literature začetek poglobljanja stikov* (5)

Od tod se nadnaslovi širijo na novejši strani, npr. stran s paginalnim naslovom *Mnenjska stran*, torej na strani, kjer vloga nadnaslovov ni več kazalna (orientacijska) kot v prilogah, ampak podobno kot v *Večeru* in *Dnevniku* izkazujejo težnjo vključevanja v naslovje, tukaj veliko naslovje, tj. nadnaslov, veliki naslov, (naštevalni) podnaslov, sinopsis (Delo 12. 12. 1989, str. 6):

- (12) Nn *SLOVENIJA NA PRAGU IZUMIRANJA?*
 N *Število splavov raste, rojstva vse manj – za Slovence evtanazija ne bo potrebna*
 Pn (podnaslov): *Materinstvo se še zmeraj obravnava kot nujno zlo za ohranitev vrste – Slovenski poseljeni prostor se povsod krči – Mladi se selijo v mesta – Vloga matere in gospodinje ni priznana*
 S (sinopsis): *Demografski kazalci za Slovenijo, ki smo jih (...)*

Od tod gre širitev nadnaslova v nejasno smer tudi na ustaljene strani z znanimi paginalnimi naslovi. Tako je npr. na strani *Gospodarstvo in notranja politika* nejasen naslov prvega tipa, katerega značilnost je ravno to, da izpričuje najšibkejšo težnjo po graditvi naslovja, tako da je bolj rubrični naslov kot enota velikega naslovja (D 4. 10. 1988, 3):

- (13) Nn *Delegatska vprašanja*
 N *S kakšno pravico zahtevajo, naj jim dajo na vpogled tajni dokument?*
 Pn *Marko Marković: V Sloveniji so za primer Janša porabili več energije kot za boj proti kontrarevoluciji na Kosovu*
 S *Beograd, 3. oktobra (Tanjug) – Koliko imamo (...)*

Še nejasnejše je naslovje, ki ga ni mogoče uvrstiti v nobenega od tipov, saj se naslov brez podnaslova kaže kot mali naslov, ta pa praviloma nima ne nadnaslova ne sinopsisa, beseda na mestu nadnaslova pa bi lahko bila tudi (nejasen) rubrični naslov (D 4, 10. 1988, 3):

- (14) Nn (?): TRG
 N *Nekoliko ugodnejša posojila*
 S *Ljubljana, 3. oktobra – (...)*

Tipi nadnaslovov

Tipološke značilnosti nadnaslovov so polarizirane. Skrajnja pola je mogoče opisati tako, da so nadnaslovi:

- (1) izrazito tehnični – izrazito vsebinski;
- (2) pomembni začetek je šele v (velikem) naslovu – pomembni začetek je že v nadnaslovu;
- (3) razmerje nadnaslova do (velikega) naslova je formalno – razmerje do (velikega) naslova je vsebinsko;
- (4) vključenost nadnaslova v naslovje je šibka (samostojnost nadnaslova) – vključenost nadnaslova v naslovje je vsebinska (gradi se celota naslovja);
- (5) pragmatična vloga enot naslovja – semantična vloga enot, osamosvojenost naslovja

Tukaj prikazani tipi se med značilnostmi teh dveh polov razvrščajo od 1 do 6.

1. Področni nadnaslov

Nadnaslovi napovedujejo vsebinsko področje z občnim imenom, ki v predmetnem in pojmovnem svetu zajema širši krog od besed (ali katere od besed) velikega naslova, podnaslova ali celo besedila. Beseda (ali besede) iz nadnaslova se pogosto ponovi v podnaslovu. Med besedami v nadnaslovu, naslovu ali podnaslovu je lahko tudi sinonimni odnos, izražen tudi metaforično ali s kakim drugačnim aktualizmom. Nadnaslov je praviloma krajši od naslova.

- (15) Nn *Razorožitev*
N *SALT – velika potegavščina* (D 15. 6. 1972, 16)
- (16) Nn *Kriminal*
N »Visoka dama«
Pn *Spretna tatca se je izdajala za konzulovo ženo iz Stuttgarta v Nemčiji* (D 20. 10. 1970, 7)
- (17) Nn *Folklor*
N *Mlatev po starem* (D 28. 7. 1972, 8)
- (18) Nn *Protest*
N *Verona noče bikoborbe!*
P *V starodavni areni ne bo tekla kri – Dominguin dobil protestno košarico* (D 11. 5. 1972, 8)
- (19) Nn *Mamila*
N *Turški senator in »beli tovor«*
P *Pretrgana veriga tihotapljenja mamil – Pustolovščina uglednega diplomata* (D 16. 5. 1972, 8)
- (20) Nn *Helikopter*
N *Cestni kačji pastir*
P *Pred prazniki so slovenski miličniki izvedli akcijo, v kateri je sodeloval tudi helikopter* (D 13. 12. 1972, 8)
- (21) Nn *Islam*
N *Novi apostoli Mohameda* (D 21. 4. 1973, 17).

Tematika, ki se kljub široki oznaki tega, kar bo prinašalo besedilo, vendarle povezuje z njegovo vsebino, je v nadnaslovu lahko zajeta še širše, tako da se zveza med nadnaslovom in konkretno vsebino sploh izgubi:

- (22) Nn *Anketa*
N »Moški poklici« za ženske
P *Kaj je povedala anketa med dekleti: (...)* (D 16. 9. 1971, 7)

Aktualizmi so v nadnaslovih redki, npr.

- (23) Nn *Kaj nam (ne) ponujajo?* (namreč na trgu, op. T. K.) (D 15. 6. 1972, 3)

Nadnaslov je samo še simbol, pod katerim se razvija vsebina:

- (24) Nn »Kollander«

N *Več čez »Veliko lužo«*

Šele sinopsis pove, da gre za ameriškega Slovenca Avgusta Kollanderja, ki je ustanovil potovalno agencijo (D 16. 11. 1971, 7).

2. Zemljepisnopodročni nadnaslov

Nadnaslov je zemljepisno lastno ime, ki pove, da se bo vsebina nanašala nanj, nič pa o sami vsebini. Nadnaslov je krajši od naslova.

- (25) Nn *Italija*

N *Mikrofoni pod posteljo* (D 1. 6. 1972, 8)

- (26) Nn *Francija*

N *Strelice iz Prage* (D 20. 2. 1972, 7)

- (27) Nn *Sovjetska zveza*

N *Na štiri oči* (ND 24. 2. 1973, 18)

- (28) Nn *Bližnji vzhod*

N *Šeharazadina tisoč in ena noč* (D 7. 4. 1973, 18)

Z dodatnim podatkom k temu lastnemu imenu se tematika nekoliko zoži:

- (29) Nn *Premik na Bližnjem vzhodu*

N *Razbrazdana podoba miru* (D 3. 8. 1974, 25)

- (30) Nn *Večnadstropna Amerika*

N *»Jaz nisem kandidat«* (D 16. 12. 1973, 2)

- (31) Nn *Argentina po Peronu*

N *Bo Estella zmogla, česar Peron ni?* (D 20. 7. 1974, 27)

Zemljepisno področje je v nadnaslovu še zoženo:

- (32) Nn *Martinovanje v Dornberku*

N *Bistri se vino, pa tudi odnos* (Kmečki glas 15 11. 1989, 1)

- (33) Nn *Policijska ura v Bejrutu*

N *Grožnja Jicaka Šamirja* (Dn 7. 2. 1984, 1)

- (34) Nn *Tragični dogodek na Ravnah na Koroškem*

N *Mati in otrok padla skozi okno* (V 4. 2. 1984, 24).

3. Feljtonski nadnaslov

Nadnaslovi so naslovi daljših sestavkov, najpogosteje podlistkov ali reportažnih zapisov, ki v posameznem izvodu časopisa izhajajo v obliki nadaljevanj. Vsak sestavek je zaključena celota in ima svoje polno naslovje. Če bi vzeli besedilo (npr. podlistka) kot celoto, bi bil sedanji nadnaslov njegov pravi naslov (brez lastnega imena), posamezni veliki naslovi pa nekakšni mednaslovi (v podlistku npr. naslovi poglavij). Feljtonski nadnaslov se tako kaže kot obvezujoči nadpis.

- (35) Nn *Marjan Sedmak: Fašizem danes – 5*

N *Genova se upre* (D 3. 7. 1972, 10)

- (36) Nn *Od zračnega terorja do pogajanja* – 5
N *Saigon: aplavz za bombe* (D 20. 1. 1973, 5)
- (37) Nn *Po slovenskih vinskih cestah* (2)
N *Zapuščena klet bo oživila* (D 6. 8. 1975, 10)
- (38) Nn *Vam v pomoč* (6)
N *Razcvetelo steklo*
P *O čem nas vse lahko pouči kamenček, ki iz tega ali onega vzroka prileti v vetrobransko steklo našega avta* (D 15. 9. 1975, 5).

4. Tematski nadnaslov

Nadnaslovi tematiko konkretizirajo na vrsto ali bolj določene okoliščine v tej tematiki. Približujejo se podatkom o vsebini besedila, zajemajo jih bolj določno. Po stopnji te določnosti se dajo ti nadnaslovi spraviti v dve skupini, v širokotematsko in ozkotematsko.

(A) Za širokotematske nadnaslove je značilno, da določneje kažejo na priložnost, zaradi katere je nastalo besedilo, in to priložnost poimenujejo s prislovno-določilnimi predložnimi zvezami (predlogi *ob, o, po, pred, pod, iz* itd.)

- (39) Nn *Ob pisateljevi šestdesetletnici*
N *Bor v viharju* (D 14. 4. 1973, 24)
- (40) Nn *Po slovenskih glasbenih dnevih*
N *Festival da, vendar širše zasnovan* (D 22. 6. 1974, 27)
- (41) Nn *Ob razpravi o mladinskih delovnih akcijah*
N *»Komandant ali sekretar?«* (V 7. 2. 194, 4)
- (42) Nn *Iz slavnostnega govora Poldeta Bibiča*
N *Kultura daje moč* (V 8. 2. 1984, 3)

(B) Za ozkotematske nadnaslove je značilno, da vsebino besedila določneje poimenujejo in se tako precej približajo velikim naslovom:

- (43) Nn *Preusmerjanje kmetij*
N *Kmetje si pomagajo s svojo organizacijo* (D 2. 2. 1973, 9)
- (44) Nn *Statistična podoba SR Slovenije v januarju*
N *Januarski padec proizvodnje* (V 15. 2. 1984, 3)

Za tematske, zlasti za širokotematske, nadnaslove je značilno, da sorazmerno široko zajeta tematika omogoča, da je naslov manj obvestilen, zato pa bolj »udaren«, približa se geslu, tezi, vsebuje tudi simboličnost ali celo hiperboličnost.

- (45) Nn *Prešernov nagrajenec pesnik Tone Pavček o svojem svetu*
N *Poezija je dar in milost*
P *Tudi smrt je mogoče osmisлити* (V 9. 2. 1984, 5).

5. Sovisni nadnaslov

Nadnaslov je neke vrste »napovedni« (kataforični) stavek ali njegov del, tako da se veliki naslov na nadnaslov navezuje, ker je njegovo (skladenjsko) nadaljevanje. Naslovja s temi nadnaslovi učinkujejo s svojo nenavadnostjo, vendar so

primerni le v omejenem številu žanrov z lahkotnejšo vsebino. Za naslovja agencijskih poročil niso primerni, čeprav se pojavljajo tudi tu.

(46) Nn *Premalo snega, vendar:*

N *Veliko gostov!* (D 24. 1. 1974, 9)

(47) Nn *Tisti z občutljivo kožo so najbrž*

N *Sami jezikoslovci* (D 17. 6. 1975, 9)

Zgornja zgleda kažeta, da je razmerje med nadnaslovom in velikim naslovom v vsebinskem pogledu tako, da skladenjska odvisnost velikega naslova od nadnaslova ni vidna v osrednji enoti, tj. v velikem naslovu. To pomeni, da veliki naslov lahko učinkuje kot ostali tipi naslovov: *Veliko gostov! Sami jezikoslovci*⁴.

Če so bili dobri razlogi za to, da se naslovje obravnava kot pomembnejša osamosvojena poročevalska enota, ustrezajoča določenemu načinu branja, pa ne bi bilo dobro, ko bi to pomenilo, da se računa samo z enim, »obveznim« načinom branja naslovov, tj. od začetka nadnaslova, čez veliki naslov k podnaslovu(/om) in sinopsisu. Treba je upoštevati, da se edino veliki naslovi vključujejo v naslovje in da ne samo grafično poudarjeni veliki naslovi, ampak tudi mali in ostali pravi naslovi vzdržujejo način branja »skozi naslov v besedilo«, zato imajo osrednje mesto med naslovi še zmeraj veliki in mali. To se vzdržuje tudi grafično v čisto črkovnem, likovnem smislu (velikost, oblika črk). Učinkovitost velikega naslova v naslovju je torej večja, če s svojo skladenjsko strukturo omogoča oba načina branja. To pa pomeni, da od nadnaslova skladenjsko odvisni naslov – kar bralec spozna, če bere z začetkom pri velikem naslovu – ni učinkovit ali je celo moteč, saj okrnjenost velikega naslova zahteva pojasnitev in zato »branje nazaj«, k nadnaslovu. To pa gotovo pomeni tudi ponovno branje okrnjenega – a zdaj razumljenega – velikega naslova. Možno je sicer dopustiti, da je ravno to – poigravanje z bralcem – avtorjev namen in nekakšna stilistična igra. En zgled⁵ bi kazal na to:

(48) Nn *Pri Merkatorju se dobi vse, le*

N *Krompirja ne*

P *V ospredju je čebulji in krompirjev plan – Veselje izvozili za marke* (D 2. 3. 1976, 10)

Vprašanje pa je, ali je opozorilo na to zadosti razvidno.

Šibkejša so sovisna naslovja, ki so oblikovana tako, da upoštevajo samo branje skozi veliki naslov. Ta se sprejme kot neokrnjen, motnja sovisnosti pa se spozna pri branju čez naslovje, torej če se začne z nadnaslovom:

(49) Nn *Potem ko mnogi ozdi tačas ne vedo ne kam ne kako*

N *Potrebna tudi politična ocena*

P *Slovenska delegacija v zboru republik in pokrajin o nepriznanih reprodukcijskih povezavah* (V 14. 2. 1984, 3)

⁴ V svojem prikazu sistema naslovov, podnaslovov in vmesnih naslovov navaja tak primer tudi Dular (1975):

Nn *Tudi vas bo te dni zanimal odgovor*

N *Ali lahko cepimo tudi starejše ljudi* (215)

⁵ Gre za ponovitev reklamnega gesla takratnih televizijskih reklam za trgovsko podjetje Merkator. Stavček »Pri Merkatorju se dobi vse« je sledil reklamnemu skeču z govorom v različnih slovenskih narečjih.

(50) Nn *Poljsko-zahodnonemški odnosi začenjajo novo obdobje*

N *Dvomi pa ostajajo*

P »*Dan resnice*« je še daleč, pravijo (Dn 16. 12. 1989, 6)

Zgled (49) je zanimiv, ker kaže na položaj stavčnega izpusta v t. i. eliptičnih naslovih. To so naslovi v stavčnih vzorcih, v katerih je izpuščena redundantna (preobilnostna) prvina. V časopisih (deloma tudi televizijskih) naslovih je ta prvina najpogostejše glagol *biti* kot vez in morfem za izražanje časovnosti (*Uspeh zagotovljen, Odprava odpotovala*), pa tudi drugi, npr. naklonski izrazi (*Več prispevati za kulturo*). V velikem naslovu zgleda (49), *Potrebna tudi politična ocena*, se gladko vzpostavi vez: *potrebna je politična ocena*. Šlo bi torej za običajni izpust predvidljive enote (predikacijskega razmerja), ki jo bralec zlahka vzpostavi. Toda tukaj branje z začetkom pri nadnaslovu, ko se torej mora izpeljati razmerje med (tudi sicer šibko narejenim) odvisnim in glavnim stavkom, pokaže, da ne gre za izpustno, ampak za pozabljeno enoto. – Tudi zgled (50) vsebuje motnjo, ki jo povzroča besedni red v velikem naslovu, če se branje naslovja začne z nadnaslovom. Veliki naslov pa je seveda besednoredno nezaznamovan, če se branje začne tukaj.

Za naslednji zgled je težko reči, ali je nadnaslov v naslovju možno šteti za sovisni nadnaslov.

(51) Nn *Povprašali smo, kdo je prijavil največ dohodka*

N *Zdravniki (skoraj) povsod pri vrhu* (V, 11. 2. 1984, 6)

Zveza glavnega stavka in predmetnega odvisnika v nadnaslovu seveda ni vprašalna poved, ampak o vprašanju samo poročča. Čeprav torej ne gre za vprašalni stavek kot performativ (izvajalnik) (Austin 1975²), ki ima ilokucijsko »moč«, da predvideva odgovor, pa ta poved z omembno vprašanja vseeno predvideva odgovor, ko je poved izpostavljena v nadnaslovu. Da bi ga šteli za sovisni nadnaslov, bi morali predvideti »pozabljene«, ne izpustni člen: »... in ugotovili...«, »... in pokazalo se je...« ali kaj podobnega. – Če pa glavni stavek v nadnaslovu štejemo za t. i. izvajalniško predpono, ki obvešča o tem, da izvajamo (opravljamo) govorno dejanje vprašanja (*»Kdo je prijavil največ dohodka?«*), pa tega nadnaslova ne moremo šteti k sovisnim (koherentnim), ampak kvečjemu k nadnaslovom naslednjega tipa, kjer je glavna značilnost povezanost (kohezija). Vprašanje ostaja odprto, naslovja vrste (51) pa je sama na sebi mogoče šteti za dobra in učinkovita.

6. Veliki nadnaslov

Če k pragmatični ravni besedil štejemo tista jezikovna sredstva, s katerimi se besedilo vključuje v sporočanje (komunikacijsko) sobesedilo, potem je sprejemljivo Vandijkovo mnenje o pragmatični vlogi (časopisnih) naslovov, podnaslovov, mednaslovov, povzetkov itd. (Dijk, 1980). Dijkovo široko pojmovanje pragmatičnosti je možno sprejeti tudi za nadnaslove, ki so v tej tipologiji razvrščeni v tipe 1 do 4, delno celo tip 5. Toda kolikor bolj se nadnaslov vgrajuje v naslovje in kolikor bolj se le-to utrjuje kot samostojna časopisno-poročevalska enota, toliko šibkejša je pragmatična »moč« ne samo nadnaslova, ampak celo velikega naslova in podnaslova. Naslovje postaja (iz grafično sicer razvidno strukturiranih enot) samo-

svoja poročevalska kategorija, katere poročevalski namen ni zgolj »naslavljanje«, tj. prinašanje najvažnejših, bistvenih podatkov o vsebini besedila, ampak sporočanja samozadostnost, ustrezajoča določenemu načinu branja časopisa (»prebrati najvažnejše o čem z naslovi«, tj. v naslovju), kot tako pa v večji meri služi pridobivanju odjemalcev, kupcev, v manjši pa pridobivanju k branju določenega besedila (ko je izvod časopisa že kupljen). Zato ne preseneča, da veliki nadnaslov prevladuje v Večeru in Dnevniku, v Delu pa je redek.

V tako naslovje se veliki naslov vključuje na dva načina.

(A) Kot stavek z izrazito nastopno vlogo. Svojo »naslovnost« ohranja z najpogostejšo značilnostjo naslova, tj. z izpustom, predvsem izpustom pomožnika *biti* za izražanje časovnosti, ali pa niti tega ne in je pravi *t e k s t e m*. Kot tak ima vlogo besedilnega nastopa (o besedilnemu nastopu gl. Korošec 1988). Tvori obrazec naslovja, ki ima vsaj tri enote: DOGODEK – nadnaslov; »VSEBINSKI POUDA-REK« – veliki naslov; IZRAZITA PRVINA DOGODKA – podnaslov:

(52) Nn *Danes slovesen pričetek 14. zimskih olimpijskih iger.*

N *Manifestacija športa, prijateljstva, miru*

P *Na največji športni manifestaciji na jugoslovanskih tleh se je zbralo 1800 tekmovalcev iz 49 držav* (V 8. 2. 1984, 1)

Brez izpusta pomožnika je nadnaslov pravi vestiški nastop:

(53) Nn *Sinoči se je v Beogradu začel FEST '84*

P *Bergman z zamudo* (V 4. 2. 1984, 2)

Informacijska zadostnost naslovja se kaže v tem, da lahko njegove podatke strnemo v vest, pri čemer je treba samo izpolniti podatek »danés« in podatek o kraju. Prvi se izpolni na podlagi izkustva, po katerem ima prislov »danes« nanašajski pomen, razumljen kot javno štetje astronomskega časa, v časopisu torej TA »danes«, npr. 8. februar 1984, podatek o kraju pa je v tem primeru razviden iz spremnega besedila pod sliko o prižiganju olimpijskega ognja (*Olimpijski ogenj v Sarajevu*), kolikor sploh ne pritegnemo splošnega védenja o tem, da je bil ta dogodek v Sarajevu (takrat, ko je bil »danes« 8. februar 1984). Tako dobimo vest:

Sarajevo, 8. februarja – Tu so se danes pričele 14. olimpijske igre. Na tej najvažnejši manifestaciji športa, prijateljstva in miru na jugoslovanskih tleh se je zbralo 1800 športnikov iz 49 držav.

Kakor besedilni nastopi imajo tudi veliki nadnaslovi različne stopnje napovednosti (kataforičnosti), od neznatne (ali nikakršne), npr. ugotovitveni nastop, do večje, npr. vprašalni nastop.

Veliki nadnaslov kot ugotovitveni nastop:

(54) Nn *Realni osebni dohodki se že štiri leta zmanjšujejo*

N *Nespodbudno močvirje uravnilovke* (V, 4. 2. 1984, 3)

(55) Nn *Sejem založniških dosežkov je bil letos zelo pester*

N *Praznik slovenske knjige* (Dn 16. 12. 1989, 8)

Veliki nadnaslov kot vprašalni nastop:

(56) Nn *Kako pomagati Pohorju na trdne turistične noge*

N *Vsakdo naj prispeva svoj delež* (V, 14. 2. 1984, 8)

(57) Nn *Kakšne bodo naložbene aktivnosti letos v Sloveniji*

N *Letos za sto milijard dinarjev*

P *V Sloveniji je zadosti kakovostnih naložbenih projektov – Tudi 30 iz Podravja* (V 14. 2. 1984, 3)

Citatni nastop je v nadnaslovih redek. Pojavlja se v polnem naslovju, ko se sporoča o pomembnih, izjemnih dogodkih, tako da je podatek o dogodku v velikem naslovu:

(58) Nn *Predsednik MOK Juan Antonio Samaranch ob odprtju 14. zimskih olimpijskih iger: »Hvala Jugoslaviji! Hvala Sarajevu!«*

N *Olimpijada se je začela*

P *Veličastno otvoritev sta videli dve milijardi ljudi – Na olimpijadi v Sarajevu sodeluje 1510 športnikov iz 49 držav* (V 9. 2. 1984, 1)

(B) Polno naslovje nima izrazitega obrazca kot pri (A), veliki nadnaslov je razviti enodelni neglagolski stavek, hotenjski ali vrednotilni (izraža oceno česa). Nadnaslov se predstavlja kot tak s tem, da je prostorsko na »najvišjem« mestu, besedne, pomenske in skladienske značilnosti pa nasproti tem značilnostim v naslovu ali podnaslovu niso take, da bi ga nujno sprejeli kot nadnaslov (kot je npr. podnaslov pri (49) lahko širokotematski nadnaslov). V tem naslovju je nadnaslov preprosto izpostavljeni naslov, naslovje ima dva naslova. Tu gre za prizadevanje, da bi se čim več, za besedilo pomembnih prvin izpostavilo v naslovu:

(59) Nn *Skupščine in izvršni sveti naj odločneje iščejo izhode*

N *Administraciji odločneje stopiti na prste*

P *Čimprej napraviti program odmrznitve cen – SZDL ne sme le ugotavljati, da odlok vsi spoštujejo – Predvsem skupščine naj bodo aktivnejše* (V, 15. 2. 1984, 2)

Literatura

Austin, J. L., 1975 *How to do Things with Words*, Oxford University Press.

Dijk, T. A. van, 1980: *Textwissenschaft*, Tübingen.

Dular, J., 1975 Zvrstna pripadnost prvin v publicističnih besedilih, SRL 23, 2, 179-222.

Korošec, T., 1977: K tipologiji časopisnih naslovov, SRL 25, 1, 21-54. --- 1988: Besedilni nastop (K tipologiji začetkov časopisnih besedil), SRL 36, 1, 81-99.

Macháčková, E., 1985: K sémanticko-syntaktické výstavbě novinových titulků, *Slovo a slovenost* 46, 3, 215-232.

SUMMARY

The previous classification of newspaper headlines, based on material from one (central) Slovene daily, treated overlines chiefly as technical, referential headlines. With the exception of one type they were not included in the lead material ("title block"); they were only thought to indicate newspaper text with the meanings of their words. To increase the validity of the present classification and attain a general Slovene classification of newspaper headlines it was necessary to draw upon material from the dailies (the Ljubljana) *Dnevnik* and (the Maribor) *Večer*. Overlines reflect these newspapers' different places in the Slovene media. Overlines are part of the titles as text and as elements of titles they constitute a fairly complete text. They evidence an effort to highlight as many interesting and important elements of the journalistic communication's contents as possible in the title. This increases the overline's appeal role. The new classification of overlines covers a range from decidedly formal to content-oriented. Overlines in the latter case are textemes; for example, openings that provide reader access to the title block as a complete communicative unit.

The classification includes six types of overlines: 1) area-of-activity, 2) geographical, 3) feuilleton, 4) thematic, 5) interdependent and 6) major overline.